

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних та самостійних занять з дисципліни
«Латинська мова»
(для здобувачів денної та заочної форми навчання спеціальності 081 «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
1 рік навчання 1 семестр

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
«Іноземних мов та
професійної комунікації»
Протокол № 1
від 31.08.2021

Сєверодонецьк
2021

УДК 811.124 (076)

Методичні вказівки до практичних та самостійних занять з дисципліни «Латинська мова» (для здобувачів денної та заочної форми навчання спеціальності 081«Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) 1 рік навчання 1 семестр/Укладач О. І. Козьменко. – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. – 51с.

Дані методичні вказівки матеріали містять завдання до практичних та самостійних занять з дисципліни «Латинська мова» для здобувачів денної та заочної форми навчання спеціальності 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) 1 рік навчання 1 семестр. Завдання, які пропонуються, створено відповідно до змісту робочої навчальної програми дисципліни «Латинська мова» і мають за мету перевірку розвитку мовленнєвої діяльності з урахуванням специфіки неживої мови: мовленням (усним та письмовим), читанням; формування навичок перекладу з латинської мови; засвоєння юридичної термінології і фразеології, що необхідні для читання і розуміння текстів юридичного змісту.

Укладач:

О. І. Козьменко д.пед.н., доцент

Рецензент:

О. Є. Крсек, д.пед.н., доцент

Зміст

Вступ	4
Фонетика. Латинський алфавіт	5
Правила вимови	7
Загальні відомості про частини мови	14
Іменник	15
Дієслово	19
Прикметник	34
Числівник	42
Процесуальні терміни і вирази	46
Словник крилатих фраз	48
Список літератури	50

Вступ

Навчальна дисципліна «Латинська мова» є компонентом циклу професійної підготовки в освітньо-професійній програмі підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право». Мета викладання навчальної дисципліни «Латинська мова» є підготовка майбутніх юристів на засадах знання латинської мови до засвоєння спеціальних юридичних курсів, читання юридичних джерел і розуміння міжнародної наукової і правничої термінології.

Засвоєння граматичного ладу латинської мови та засвоєння необхідного лексичного мінімуму, що містить найбільш уживані слова латини та юридичні терміни, є особливо продуктивними в утворенні інтернаціональної наукової термінології, для вироблення вмінь та навичок перекладу латиномовних юридичних джерел майбутніх юристів.

Методичні вказівки до практичних та самостійних занять з дисципліни «Латинська мова» передбачають виконання вправ, які сприяють закріпленню теоретичного матеріалу, оволодінню практичними навичками перекладу. Самостійна робота з вивчення латинської мови пов'язана з низкою труднощів, особливо для майбутніх правників, які не мають спеціальної філологічної підготовки. Враховуючи цей факт, перед кожним блоком вправ надається короткий граматичний довідник з переліком основних лінгвістичних термінів.

Завдання практичних та самостійних занять призначено для опрацювання та закріплення необхідного лексичного та граматичного матеріалу курсу. Граматичний матеріал містить завдання з фонетики та морфології, надається аналіз іменників, прикметників, числівників, дієслів та ін. Зміст вправ дозволяє розвинути навички самостійної роботи та здійснити контроль рівня знань здобувачів вищої освіти.

ФОНЕТИКА

ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Латинський алфавіт склався на основі грецького, але був перейнятий через етрусків. Він складається із 24 літер – 6 голосних та 18 приголосних.

<i>Буква</i>	<i>Назва</i>	<i>Вимова</i>	<i>Приклади</i>	<i>Транскрипція</i>
A a	a	(a)	acta	(áкта)
B b	be	(b)	bona	(бóна)
C c	ce	(k, ts)	corpus, centum	(кóрпус, цéнтум)
D d	de	(d)	dominus	(дóмінус)
E e	e	(e)	decem	(дéцем)
F f	ef	(f)	familia	(фаміліа)
G g	ge	(g)	genus	(гéнус)
H h	ha	укр.(г) нім.(h)	heres	(гéрес)
I i	i	(i, j)	iter, ius	(і́тер, й́ус (юс))
K k	ka	(k)	Kalendae	(Калéнде)
L l	el	(l)	culpa	(кúльпа)
M m	em	(m)	magnus	(ма́гнус)
N n	en	(n)	nomen	(но́мен)
O o	o	(o)	ordo	(о́рдо)
P p	pe	(p)	populus	(по́пулюс)
Q q	ku	(k)	quorum	(квóрум)
R r	er	(r)	error	(éроp)
S s	es	(s)	census, usus	(цéнзус, ýзус)
T t	te	(t)	testis	(тéстіс)
U u	u	(u)	unus	(ýнус)

V v	ve	(v)	veto	(вέτο)
X x	ix	(ks)	lex, examen	(λέкс, εκzáμεν)
Y y	ypsilon	(i)	tyrannus	(τιράνυς)
Z z	zeta	(z)	Zeno, zona	(Ζένο, ζόνα)

ПРАВИЛА ВИМОВИ

Голосні

У латинській мові 6 голосних: **a, e, i, o, u, y**.

Звуки **a, e, o, u** вимовляються відповідно українським **a, e, o, y**: ára (ара) – вівтар; ócto (окто) – вісім; béne (бене) – добре;

i, y соответствують українському **i**:

i вимовляється як українське **i**: imperátor (імператор), перед голосним – як нескладове **й**: Gáius (Гайус), maiéstas (майєстас);

y вживається в словах грецького походження в середині слова. На початку слова **y** не уживається: sýndicus (сіндікус) – повірений.

У XVI ст. для позначення нескладового **й** була введена буква **j** (йота). У юридичних термінах класичної епохи ця буква не вживалася.

Разом з простими голосними в латинській мові є **дифтонги** (сполучення двох голосних, що становлять один склад):

au - вимовляється як українське **au**: augum (áурум) – золото, causa (ка́уза) – причина;

eu - вимовляється як українське **eu**: neuter (не́утер) – ні той, ні інший;

ae, oe - відповідають вимові українського **e**: saepe (сéпе) – часто; praemium (прéміум) – нагорода; poena (пéна) – покарання; aetas (éтас) – вік.

Якщо в сполученнях **ae, oe** кожен звук вимовляється окремо, над другим компонентом стоїть горизонтальна риска або дві крапки: aër (áер) – повітря; coemptio (коéмпціо) – коемпція (форма шлюбу).

Приголосні

У латинській мові 18 приголосних: **b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z**.

Більшість приголосних вимовляються як відповідні ним звуки в українській мові:

b - вимовляється як українське **б**: bárba (барба) — борода;

c - в класичну епоху завжди вимовлялася як (**к**). У IV-V ст. н.е. помічені випадки переходу звуку **к** в африкату (**ts**) перед **e, i**. Пізніше це

явище стає традицією. У вітчизняній навчальній практиці існує двояка вимова цієї літери:

1) **с** = (**ц**) перед голосними **е, і, у** та перед дифтонгами **ae, oe, eu**: **cíto** (ціто) – швидко, **coena** (це́на) – обід, **Cícero** (Ціцero) – Ціцерон, **Caesar** (Цéзар) – Цезар, **seu** (цеу) – подібно;

2) **с** = (**к**) – перед голосними **а, о, u**, дифтонгом **au**, а також перед всіма приголосними та в кінці слова: **crédo** (кредо) – я вірю, **fac** (фак) – роби, **caput** (капут) – голова, **cognómen** (когномен) – родинне ім'я.

h – вимовляється з придиханням як українське **г** у слові «гай» або порівняй з німецьким **haben**: **hómo** (гомо) – людина, **hónor** (гонор) – честь, почесь; **hóra** (гора) – час, **hásta** (гаста) – спис, **húmus** (гумус) – ґрунт, **cohéres** (когерес) – співспадкоємець, **Herénnius** (Гереніус) – Геренній, **honorárius** (гонораріус) – поважний;

k – в більшості випадків була витиснена буквою **c** і збереглася лише в деяких словах: **Kaléndae** (Календе) – Календи (перше число місяця), **Kaeso** (Кéзо) – Кезон (власне ім'я);

l – вимовляється м'яко, як українське **ль**: **tabellárius** (табеляріус) – посланець, **lábor** (лябор) – праця, **ánimál** (анімаль) – тварина, **clássis** (клясіс) – клас, флот;

s – в класичній латині завжди вимовлялася як **c**, пізніше в позиції між голосними стала вимовлятися як **з**: **res** (рес) – річ, **cása** (каза) – хатина, **cásus** (казус) – випадок, але в словах грецького походження зберігається вимова **с**: **philósophus** (фильософус) – філософ;

ss – подвійна **c** ніколи не озвончується: **compromíssum** (компроміссум) – компроміс, **pássus** (пассус) – крок.

q – вживається тільки у сполученні з **u**. Сполучення **qu** вимовляється як **кв**: **áqua** (аква) – вода, **quíntus** (квінтус) – п'ятий;

x – означає подвійний звук і вимовляється як **кс**: **rax** (пакс) – мир, **códex** (кодекс) – кодекс, **stux** (крукс) – хрест. У позиції між голосними в середині

слова часто вимовляється дзвінко як «кз»: *exémplar* (екземпляр) – екземпляр, але: *nóxa* (нокса) – шкода, *máximus* (максімум) – найбільший.

У латинській мові зустрічаються також буквосполучення:

ngu – перед голосною вимовляється як **нгв**: *língua* (лінгва) – мова;

su – перед голосною вимовляється як **св**: *consuetúdo* (консвєтудо) – звичка, але *súus* (суус) – свій;

ti – перед голосною вимовляється як **ці**: *áctio* (акціо) – позов. У сполученнях **sti**, **xti**, **titi** вимовляється як **ті**: *béstia* (бєстіа) – звір, *Attius* (áтіус) – Аттій (власне ім'я).

Сполучення з придиховим **h** зустрічаються в словах грецького походження:

ch – завжди вимовляється як **х**: *chárta* (харта) – папір, *christiánus* (хрістіанус) – християнин;

sch – вимовляється як **сх**: *schéma* (схема) – вигляд, манера; *schóla* (схоля) – школа;

ph – вимовляється як **ф**: *triumphátor* (тріумфатор) – тріумфатор, *emphitéusis* (ємфітевзіс) – оренда, *paraphérna* (параферна) – власне майно жінки;

th – вимовляється як **т**: *hypothéca* (гіпотєка) – застава під нерухомість, *cathólicus* (католікус) – католик;

rh – вимовляється як **р**: *árrha* (ара) – завдаток, *rhétor* (ретор) – вчитель риторики.

Поділ на склади

У слові стільки складів, скільки голосних звуків. Розділення на склади відбувається:

- між двома голосними: *ré-us* (ре-ус) – відповідач;
- між голосним (або дифтонгом) і приголосним: *cú-ra* (ку-ра) – турбота, *ló-cus* (льо-кус) – місце, *cáu-po* (кау-по) – шинкар;

- перед сполученням німого **b, p, c, g, d, t** з плавним **l, r** (muta cum liquida): fá-bri (фа-брі) – ремісники, té-m-plum (тем-плюм) – храм;
- між двома приголосними: fúr-tum (фур-тум) – крадіжка, ín-co-la (ін-ко-ля) – житель;
- у групі з трьох приголосних – перед останнім (окрім поєднань німого з плавним): sánctus (санк-тус) – священний, але: doc-trí-na (док-трі-на) – наука;
- префікси завжди відділяються: ab-súrdus (аб-сурдус) – безглуздий; de-rósitum (де-позітум) – зберігання; re-céptum (ре-цептум) – прийняте зобов'язання.

Довгота та короткість складу

Склади в латинській мові бувають або довгими, або короткими. Довгота і короткість складу буває природна і позиційна. Довгота за природою позначається на письмі позначкою $\bar{\hspace{0.5em}}$, короткість – позначкою $\breve{\hspace{0.5em}}$: natūra (натура) – природа, tabŭla (табуля) – дошка.

Позиційну довготу розрізняють за наступними ознаками. Склад довгий:

- 1) якщо його голосною є дифтонг **ae, oe, eu, au**: náuta (наута) – моряк, Lasaena (ляцэна) – спартанка, emphytéuta (емфітевта) – орендар;
- 2) якщо склад стоїть перед двома або більше приголосними: instruméntum (інструментум) – знаряддя, arguméntum (аргументум) – доказ;
- 3) якщо склад стоїть перед **x, z**: corrēxi (корéксі) – я виправив.

Позиційна короткість буває тоді, коли склад стоїть перед іншою голосною або **h**: contrāho (кóнтраго) – я стягую, poténtia (потенція) – сила, domínium (домініум) – власність. Завжди короткий склад, який стоїть перед сполученнями німого з плавним: **bl – br, cl – cr, dl – dr, gl – gr, pl – pr, tl – tr**: ténebrae (тенебре) – сутінки, íntegrum (інтегрум) – недоторкане, centímetrum (центіметрум) – сантиметр.

Правила наголосу

Наголос у латинській мові залежить від довготи або короткості другого складу від кінця слова.

Якщо другий склад від кінця довгий за природою або за положенням, він завжди наголошений: *persōna* (персónа) – особа.

Якщо другий склад від кінця короткий за природою або за положенням, наголос переноситься на третій склад від кінця слова: *tí-tŭ-lus* (тітулюс) – титул (правова підстава), *decémvīri* (децемвірі) – децемвіри (автори запису *Законів дванадцяти таблиць*).

На першому складі від кінця наголос ніколи не ставиться: *praeda* (прéда) – здобич, *dámnum* (дамнум) – збиток.

ВПРАВИ

1. Прочитайте наступні латинські слова, визначте дифтонги:

Saecŭlum, Graecia, foedus, cautio, praetor, caeci, Croesus, aedīles, auris, heu, praedium, Augustus, nuptiae, caelībes, Paulus, neuter, aera, auditorium, praerogatīva, oeconōmus, Pandectae, Iudaei.

2. Прочитайте слова, поясніть вимову приголосної *c*:

Successor, crimen, calendarium, socius, copia, civis, clientes, censor, cura, clam, circum, consul, clepta, Scaevōla, Celsus, Cato, receptum, curia, acceptus, factum, merces, cognōmen, carcer, lucrum.

3. Прочитайте слова, поясніть вимову сполучень *qu* та *ngu*:

Quinque, quod, sanguis, quasi, quota, bilinguis, aquaeductus, sequester.

4. Прочитайте слова, поясніть вимову приголосних *s* і *x*:

Mos, extra, usus, ipse, noxālis, esse, basilīca, sors, sensus, senex, bis, plebs, gens, glossa, exequatūra, merx, sacer, ecclesia, exilium, praesidium, sine, vexillum, magister, plus, exercītus, felix, pensio, fascis, Borysthēnes, exemplum, consors.

5. Прочитайте слова, поясніть вимову голосних *i* та *y*:

Iter, diu, aio, Cyprus, iit, ibi, cuius, eius, maior, clepsydra, synallagma, Gaius, iniuria, stylus, spurii.

6. Прочитайте слова, поясніть вимову приголосних *f* та *v*:

Fel, vel, fas, vas, nefas, fur, vir, fere, ver, far, fides, vale, forum, falsus, voluntas, divīde, feriae, vivus, favor, defensio, facinus, privātus, Flavius, Nerva, offera, eventus, vindicta, fortūna, vulgus, iuvēnis, vigor, vigīlans, vidua, frumentum.

7. Прочитайте слова, поясніть вимову сполучення *ti*:

Actio, accusatio, etiam, obligatio, petitio, prudentia, quaestio, spatium, negotium, legitimatio, vindicatio, natio, lectio, agnatio, cognatio, donatio, emptio, gratia, venditio, iurisdictio, Diocletianus, Cantium, sanctio, Latium, Latīni, inspectio, exceptio, pretium, malitia, particeps, vitium.

8. Прочитайте слова, поясніть вимову сполучень *rh, th, ch, ph, sch*:

Authenticum, schola, philosophia, Bacchanalia, chirographum, syngrapha, emphyteusis, schema, theologia, thermae, pulcher, machinor, thesis, apōcha, Themis.

9. Прочитайте слова, поясніть вживання наголосу:

Humānus, tribūnal, animus, effīcax, tribūtum, iuridīci, femīna, vectīgal, sociētas, collēga, arbīter, coherēdes, credītor, debītor, Romāni, littērae, tutēla, decemvīri, testamentum, propriētas, quaesītor, respondēre, debitōres, creditōres, vincūlum, illicitus, codicillus, impubēres, uncia, servītus, caupo, forensis, annōna, gladius.

10. Прочитайте словосполучення, дотримуючись правил наголосу:

Ius Romānum, ius privātum, ius publicum, ius gentium, praetor urbānus, praetor peregrīnus, edictum praetorium, senātus consultum, ordo iudicōrum, legis actiōnes, extra ordinem, mores maiōrum, tribūnus plebis, comitia centuriāta, centuria praerogātīva, suum cuique, mea culpa, ultra vires, in iure cessio, comītas gentium, album iudicum, in manum conventio, pater familias, corpus delicti, praesumptio iuris, error iuris, lex speciālis, ius consuetudīnis, tacītus consensus, rei vindicatio, tabella quaestiōnis, actio quiescit, libellus conventiōnis, vis maior, onus probandi, gestor negotiōrum, ultīma ratio, advocātus diabōli, leges duodēcim tabulārum, capīte censi, arbor infēlix, ius Quiritium, agentes in rebus, quasi ex contractu, fictio iuris, alma mater, aetas legitīma, contrahentes.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ЧАСТИНИ МОВИ

За своєю граматичною будовою латинська мова належить до індоєвропейських мов синтетичного (флексивного) типу, в яких відношення між словами визначаються за допомогою зміни форми слова, — додаванням до основи суфіксів та флексій.

У латинській мові існує 10 частин мови:

Іменник (nomen substantivum): homo — людина, iustitia — справедливість, civitas — держава.

Прикметник (nomen adiectivum): proprius — власний, prudens — досвідчений, ruber — повнолітній.

Дієслово (verbum): esse — бути, iudicare — судити, debere — бути повинним.

Займенник (pronomen): ego — я, noster — наш, is — той, aliquis — хто-небудь.

Числівник (nomen numerale): unus — один, primus — перший, secundus — другий.

Прислівник (adverbium): bene — добре, male — погано, itaque — таким чином, ubi — де, ibi — там.

Прийменник (praepositio): in — в, на; e (ex) — з, pro — за.

Сполучник (coniunctio): et — і, aut — або, sed — але, ut — щоб, cum — коли.

Частка (particula): ne — чи, etiam — же, навіть.

Вигук (interiectio): heu — ой, на жаль.

ІМЕННИК
NOMEN SUBSTANTIVUM
 ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ

Рід – Genus :	Відмінок – Casus :
masculīnum (m)– чоловічий рід	Nominatīvus
feminīnum (f) – жіночий рід	- називний - хто? що?
neutrum (n) – середній рід	Genetīvus
Число – Numērus :	- родовий - кого? чого? чий?
singulāris - одиниця	Datīvus
plurālis - множина	- давальний - кому? чому?
	Accusatīvus
	- знахідний - кого? що?
	Ablatīvus
	- відкладний (орудно-місцевий)
	– ким? чим? де? коли?
	Vocatīvus - кличний

Відміна

Declinatio

Перша	prima (I)
Друга	secunda (II)
Третя	tertia (III)
Четверта	quarta (IV)
П'ята	quinta (V)

Словникова форма іменника складається з практичної основи та відмінкового закінчення. Словникова форма містить форму називного відмінка іменника, закінчення родового відмінка однини та скорочене позначення роду: collēga, -ae *m* – колега. Відміну визначають по закінченню родового відмінка однини:

Відміна	Закінчення родового відмінка	Рід	Словникова форма
I	-ae	f	vita, ae <i>f</i> життя fiducia, ae <i>f</i> довіра, застава persōna, ae <i>f</i> особа controversia, ae <i>f</i> суперечка
II	-i	m, n	popŭlus, i <i>m</i> народ ager, agri <i>m</i> поле, земля bellum, i <i>n</i> війна
III	-is	m, f, n	heres, ēdis <i>m</i> спадкоємець lex, legis <i>f</i> закон caput, ītis <i>f</i> голова; правоздатність
IV	-us	m, n	usus, us <i>m</i> користування
V	-ei	f	species, ēi <i>f</i> вигляд, різновид

Словникову форму іменників слід запам'ятовувати

Схематична таблиця відмінкових закінчень іменників I-V відміни

Число	Casus	Відміна							
		I	II	III			IV	V	
				приголосний	голосний	змішаний			
		Рід							
		f	m, n	m, f, n		n	m, f	m,n	f
Sing	Nom.	a	us um er	різні		e, al, ar	is, es; основа 2 пригол.	us u	es
	Gen.	ae	i	is		is	is	us	ei
	Dat.	ae	o	i		i	i	ui u	ei
	Acc.	am	um	em=Nom.		=Nom.	em	um u	em

	Abl.	a	o	e	i	e	u	e
Plur	Nom.	ae	i a	es a	ia	es	us ua	es
	Gen.	arum	orum	um	ium	ium	uum	erum
	Dat.	is	is	ibus	ibus	ibus	ibus	ebus
	Acc.	as	os a	es a	ia	es	us ua	es
	Abl.	is	is	ibus	ibus	ibus	ibus	ebus

ВПРАВИ

1. Визначте відміну іменників за словниковою формою:

sequester, tri *m* – секвестр (посередник)

iustitia, ae *f* – правосуддя

iudicium, i *n* – суд, процес, рішення

collēga, ae *m* – колега, товариш (за професією)

decrētum, i *n* – ухвала, декрет

domīnus, i *m* – господар

anīmus, i *m* – намір

liber, libri *m* – книга

offīcium, i *n*. – обов'язок, борг

vindicta, ae *f* – віндикта (жезл); помста

benefīcium, i *n* – благодіяння, добродійність

dolus, i *m* – хитрість, омана; намір

cura, ae *f* – турбота

patrōnus, i *m* – патрон

subsidiū, i *n* – допомога

2. Визначте відміну іменників за словниковою формою та перекладіть на українську:

Poena, ae *f*; fides, ei *f*; popŭlus, i *m*; ius, iuris *n*; manus, us *f*; lex, legis *f*;
testis, is *m*; lingua, ae *f*; res, ei *f*; fructus, us *m*; furtum, i *n*; spes, ei *f*; coetus, us *m*;

crimen, înis n; edictum, i n; dies, ei m f; patria, ae f; libertas, atis f; arbîter, tri m; civis, is m; magistratus, us m; veru, us n; ordo, inis m.

3. Провідмініяйте іменники в однині і множині:

Salus, salutis f; spes, spei f; fur, furis m; lupus, i m; mos, moris n; schola, ae f; verbum, i n; terra, ae f; servus, i m; nubes, nubis f; ager, agri m; mare, maris n; puer, pueri m; custos, custodis m; manus, us f; error, pris m; fides, ei f; pecus, oris n; magister, tri m; pater, tris m.

4. Визначте рід, число, відмінок і відміну іменників, відновіть їх початкову форму і переведіть на українську мову:

Vitarum, victorias, insulis, terram, stella, stellas, aquae, nautarum, scholis, bella, otio, periculorum, negotii, librum, loci, locos, argumentis, bello, negotiorum, otiis, oculis, mentes, mentium, simplicitatem, simplicitate, legibus, regum, regi, regis, veritate, mortem, luci, homines, luce, testium, temporibus, tempora, exercitum, exercituum, exercitu, exercitui, exercitibus, res, rei, rem, rerum, rebus, dies, diei, die.

5. Прочитайте та перекладіть:

1. Per scholam ad vitam. 2. Ibi victoria, ubi concordia. 3. Ignorantia non est argumentum. 4. Terra est sphaera. 5. Terra et luna sunt stellae. 6. In luna non est vita. 7. Non solum in terra, sed etiam in aqua sunt bestiae. 8. In Africa sunt silvae palmarum. 9. Roma est in Italia. 10. Schola est via scientiarum. 11. Minerva est dea pugnarum. 12. Incola insulae est nauta. 13. Aurora musis amica. 14. Ante portas est bellum. 15. Inter bella et pericula non est locus otio. 16. Periculum est in mora. 17. Procul ab oculis – procul ex mente. 18. Otium post negotium. 19. Otium sine libris mors est et hominis vivi sepultura. 20. Historia – testis temporum, lux veritatis, magistra vitae, nuntia vetustatis. 21. Simplicitas legibus amica est. 22. Non rex est lex, sed lex est rex.

ДІЄСЛОВО

VERBUM

Граматичні категорії

TEMPUS (час)	GENUS (стан, залог)
1. Praesens – теперішній	actīvum - активний
2. Imperfectum – минулий недоконаного виду	passīvum - пасивний
3. Futūrum I – перший майбутній	
4. Futūrum II – другий майбутній	NUMERUS (число)
5. Perfectum – минулий доконаного виду	Singulāris – одинна
6. Plusquamperfectum –давноминулий	Plurālis – множина
MODUS (спосіб)	PERSONA (особа)
Indicatīvus – дійсний	prima – перша
Conjunctīvus – умовний	secunda – друга
Imperatīvus - наказовий	tertia – третя

Безособові форми :

Infinitīvus – неозначена форма

participium – дієприкметник

supīnum – віддієслівний іменник

gerundium – віддієслівний іменник

gerundīvum – віддієслівний прикметник

Основні форми дієслова

В словнику звичайно подаються **чотири основні форми дієслова:**

accūso, accusāvi, accusātum, accusāre - звинувачувати

censeo, censui, censum, censēre - оцінювати

absolvo, absolvi, absolutum, absolvēre - виправдовувати

punio, punīvi, punītum, punīre - карати

Перша форма – це перша особа однини теперішнього часу дійсного способу із закінченням -o.

Друга – це перша особа однини минулого часу доконаного виду із закінченням -i.

Третя – супін (віддієслівний іменник середнього роду) із закінченням -um.

Четверта – інфінітив теперішнього часу із закінченням -re.

Словникову форму дієслова слід запам'ятовувати, оскільки в ній містяться основи, необхідні для утворення особових і неособових форм дієслова.

Основи

Латинське дієслово має три основи, які містяться в трьох основних формах:

1) основа інфекта (презентна), яку знаходять, відкинувши від інфінітива закінчення -re/ĕre:

<i>Інфінітив</i>	<i>Основа інфекта</i>
accusāre	accusā-
censēre	censē-
absolvĕre	absolv-
punīre	punī-

2) основа перфекта, яку знаходять, відкинувши від другої основної форми закінчення -i:

<i>Перфект</i>	<i>Основа перфекта</i>
accusāvi	accusāv-
censui	censu-
absolvi	absolv-
punīvi	punīv-

3) основа супіна, яку знаходять, відкинувши від третьої основної форми закінчення -um:

<i>Супін</i>	<i>Основа супіна</i>
--------------	----------------------

accusātum	accusāt-
censum	cens-
absolūtum	absolut-
punītum	punīt-

Форми, утворені від різних основ дієслова

Від основи інфекта утворюються часи системи інфекта обох станів, дієприкметник теперішнього часу, наказовий спосіб, герундій і герундив.

Від основи перфекта утворюються часи системи перфекта активного стану, інфінітив минулого часу активного стану.

Від основи супіна утворюються дієприкметники минулого і майбутнього часу, іменники IV відміни, часи системи перфекта пасивного стану.

Чотири дієвідміни латинського дієслова

Всі правильні латинські дієслова поділяються на чотири дієвідміни залежно від кінцевого голосного основи інфекта. Основа дієслів закінчується на:

I дієвідміни – **ā**: vetāre – забороняти (основа vetā-);

II дієвідміни – на **-ē**: habēre – мати (основа habē-);

III дієвідміни – на **приголосний**: defendēre – захищати (основа defend);

IV дієвідміни – на **-ī**: audīre – слухати (основа audī-).

До третьої дієвідміни відносяться також дієслова, основа яких закінчується на **-u** або **-i**:

constituēre ухвалювати (основа constitu-)

statuēre ставити (основа statu-)

facēre робити (основа faci-)

capēre брати (основа capi-)

Дієвідміна латинських дієслів вказується в словнику:

accūso, āvi, ātum, 1 звинувачувати

censeo, ui, um, 2 оцінювати

absolvo, vi, ūtum, 3 виправдовувати

facio, feci, factum, 3 робити

punīo, īvi, ītum, 4 карати

Інфінітив теперішнього часу активного стану утворюється шляхом додавання до основи інфекта для дієслів I, II, IV дієвідмін закінчення **-re**, для дієслів III дієвідміни **-ĕre**. Якщо основа дієслів III дієвідміни закінчується на **-i**, при утворенні інфінітива голосна **-i** відпадає.

Інфінітив теперішнього часу активного стану за типами дієвідмін:

Дієвідміна	Закінчення	Приклади
I	- āre	accusāre
II	- ēre	censēre
III	- ĕre	absolvĕre, facĕre
IV	- īre	punīre

Інфінітив теперішнього часу пасивного стану утворюється шляхом додавання до основи інфекта для дієслів I, II, IV дієвідмін закінчення **-ri**, для дієслів III дієвідміни **-i**.

Інфінітив теперішнього часу пасивного стану за типами дієвідмін:

Дієвідміна	Закінчення	Приклади
I	- āri	accusāri
II	- ēri	censēri
III	- i	absolvi
IV	- īri	punīri

Часи системи інфекта (недоконаного виду)

Часи системи інфекта – praesens indicatīvi actīvi (теперішній час дійсного способу), imperfectum (минулий), futūrum primum (майбутній перший) – утворюються шляхом додавання до основи інфекта особових закінчень активного та пасивного станів:

Persona	Activum		Passivum	
	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis

1	-o (m)	-mus	-or (-r)	-mur
2	-s	-tis	-ris	-mini
3	-t	-nt	-tur	-ntur

У теперішньому часі дійсного способу дієслів I, II, III дієвідмін особові закінчення активного та пасивного станів додаються безпосередньо до основи. У дієслів IV дієвідміни в третій особі множини між основою та особовим закінченням вставляється тематичний голосний **u**. У дієслів третьої дієвідміни з основою на приголосний, починаючи з другої особи однини і закінчуючи другою особою множини між основою та закінченням вставляється голосний **i**, а в третій особі множини — **u**. У дієслів III дієвідміни з основою на **-u** та на **-i** особові закінчення додаються до цих основ (*constituo, constituis, constituit; facio, facis, facit* і т. д.).

У пасивному стані в другій особі однини у дієслів III дієвідміни перед закінченням **-ris** зберігається голосний **e**, як в інфінітиві: *absolvēris, constituēris*.

У минулому часі недоконаного виду дійсного способу, що позначає незавершений минулий час (*imperfectum indicativi*) між основою та особовими закінченнями вставляється суфікс **-ba-** для дієслів I та II дієвідміни, суфікс **-eba-** для дієслів III та IV дієвідміни.

Майбутній перший час дійсного способу (*futurum primum indicativi*) дієслів I та II дієвідміни утворюється шляхом додавання до основи інфекта суфікса **-b-** та особових закінчень активного та пасивного станів, а для дієслів III та IV дієвідміни — суфікса **-a-** для першої особи однини і суфікса **-e-** для всіх інших осіб активного та пасивного станів і особових закінчень.

Таким чином, закінчення **-o/-or** в першій особі однини мають *praesens indicativi* всіх дієвідмін, *futurum primum* першої та другої дієвідмін. У решти часів перша особа однини закінчується на **-m/-r**.

Особові займенники при відмінюванні латинського дієслова необов'язкові: сама по собі форма дієслова, що має певне особове закінчення, відповідає по значенню українському дієслову із займенниками *я, ти, він*

(вона, воно), ми, ви, вони. Вживаються відповідні займенники лише при перекладі українською мовою.

Зразок відмінювання дієслів у всіх часах системи інфекта

Praesens indicativi activi

Теперішній час дійсного способу активного стану

		I дієвідміна- āre – amāre - любити	II дієвідміна – ēre – vidēre - бачити
Sing.	1 2 3	amo (a+o) - я люблю amā-s – ти любиш amā-t – він любить	vidē-o – я бачу vidē-s – ти бачиш vidē-t – він бачить
Plur.	1 2 3	amā-mus – ми любимо amā-tis - ви любите ama-nt - вони люблять	vidē-mus - ми бачимо vidē-tis - ви бачите vide-nt - вони бачать
Число	Особа	III дієвідміна - ěre – agěre - робити	IV дієвідміна – īre - audire - слухати
Sing.	1 2 3	ago - я роблю ag-i-s – ти робиш ag-i-t- він робить	áudi-o- я слухаю áudi-s - ти слухаєш áudi-t - він слухає
Plur.	1 2 3	ág-ī-mus-ми робимо ág-ī-tis- ви робите ág -u-nt - вони роблять	audī-mus – ми слухаємо audī-tis - ви слухаєте áudi-u-nt - вони слухають

Praesens indicativi passivi

Теперішній час дійсного способу пасивного стану:

Числ о	Особа	I дієвідміна- āre – amāre	II дієвідміна – ēre – vidēre
-----------	-------	-------------------------------------	--

Sing.	1 2 3	am- or – мене кохають amā- ris – тебе кохають amā- tur – його кохають	vide- or – мене бачать vidē- ris – тебе бачать vidē- tur – його бачать
Plur.	1 2 3	amā- mur – нас кохають amā- mini – вас кохають amā- ntur - їх кохають	vidē- mur - нас бачать vidē- mini - вас бачать vidē- ntur - їх бачать
Числ о	Особа	III дієвідміна - ēre – pingēre - малювати	IV дієвідміна – īre - audire
Sing.	1 2 3	ping- or - мене малюють ping- ē-ris – тебе малюють pīng- ī-tur - його малюють	āudi- or - мене слухають audī- ris - тебе слухають audī- tur - його слухають
Plur.	1 2 3	pīng- ī-mur - нас малюють ping- ī-mini - вас малюють ping- u-ntur - їх малюють	audī- mur – нас слухають audī- mīni - вас слухають audi- u-ntur - їх слухають

Imperfectum indicativi activi

Минулий час дійсного способу активного стану

Числ о	Особа	I дієвідміна- āre – amāre	II дієвідміна – ēre – vidēre
Sing.	1 2 3	amā-ba- m amā-ba- s amā-ba- t – він кохав	vidē-ba- m vidē-ba- s vidē-ba- t – він бачив
Plur.	1 2 3	amā-bā- mus amā-bā- tis amā-ba- nt - вони кохали	vidē-bā- mus vidē-bā- tis vidē-ba- nt - вони бачили
Числ о	Особа	III дієвідміна - ēre – agēre	IV дієвідміна – īre - venire - приходити
Sing.	1 2 3	ag-ēba- m ag-ēba- s ag-ēba- t - він робив	veni-ēba- m veni-ēba- s veni-ēba- t - він приходив
Plur.	1 2	ag-ebā- mus ag-ebā- tis	veni-ēbā- mus veni-ēbā- tis

	3	ag-ēba- nt - вони робили	veni-ēba- nt - вони приходили
--	---	---------------------------------	--------------------------------------

Imperfectum indicativi passivi

Минулий час дійсного способу пасивного стану

Числ о	Особа	I дієвідміна- āre – curāre – лікувати, турбуватися	II дієвідміна – ēre – docēre - навчати
Sing.	1	curā-ba- r	docē-ba- r
	2	curā-bā- ris	doce-bā- ris
	3	curā-bā- tur – його лікували	doce-bā- tur – його навчали
Plur.	1	curā-bā- mur	doce-bā- mur
	2	curā-bā- mini	doce-bā- mini
	3	curā-ba- ntur - їх лікували	doce-bā- ntur - їх навчали
Числ о	Особа	III дієвідміна - ēre – pingēre	IV дієвідміна – īre - audire
Sing.	1	ping-ēba- r	audi-ēba- r
	2	ping-ebā- ris	audi-ebā- ris
	3	ping-ebā- tur - його малювали	audi-ebā- tur - його слухали
Plur.	1	ping-ebā- mur	audi-ebā- mur
	2	ping-ebā- mini	audi-ebā- mīni
	3	ping-ebā- ntur - їх малювали	audi-eba- ntur - їх слухали

Futūrum I indicativi activi

Майбутній час дійсного способу активного стану

Числ о	Особа	I дієвідміна- āre – amāre	II дієвідміна – ēre – docēre
Sing.	1	amā-b- o	docē-b- o
	2	amā-b- i-s	docē-b- i-s
	3	amā-b- i-t – він кохатиме	docē-b- i-t – він навчатиме
Plur.	1	amā-b- ī-mus	docē-b- ī-mus
	2	amā-b- ī-tis	docē-b- ī-tis
	3	amā-b-u- nt - вони кохатимуть	docē-b-u- nt - вони навчатимуть
Числ о	Особа	III дієвідміна - ěre – dicěre- говорити	IV дієвідміна – īre - venire
Sing.	1	dic-a- m	veni-a- m
	2	dic-e- s	veni-e- s
	3	dic-e- t - він скаже	veni-e- t - він прийде
Plur.	1	dic-ē- mus	veni-ē- mus
	2	dic-ē- tis	veni-ē- tis
	3	dic-e- nt - вони скажуть	veni-e- nt - вони прийдуть

Futūrum I indicativi passivi

Майбутній час дійсного способу пасивного стану

Число	Особа	I дієвідміна- āre – curāre	II дієвідміна – ēre – vidēre
Sing.	1	curā-b- or	docē-b- or
	2	curā-b- ě-ris	docē-b- ě-ris
	3	curā-b- ī-tur – його лікуватимуть	docē-b- ī-tur – його навчатимуть

Plur.	1	curā-b- ĭ- mur	docē-b- ĭ- mur
	2	cura-b- ĭ- mīni	doce-b- ĭ- mīni
	3	cura-b-u- ntur - ĭx лікуватимуть	doce-b-u- ntur – їх навчатимуть
Число	Особа	III дієвідміна - ěre – pingěre	IV дієвідміна – īre - audīre
Sing.	1	ping-a- r	audi-a- r
	2	ping-ē- ris	audi-ē- ris
	3	ping-ē- tur - його малюватимуть	audi-ē- tur - його слухатимуть
Plur.	1	ping-ē- mur	audi-ē- mur
	2	ping-ē- mini	audi-ē- mīni
	3	ping-ē- ntur -їх малюватимуть	audi-ē- ntur - їх слухатимуть

Часи інфекта дієслова - зв'язки «бути» - sum, fui, esse

Praesens

Persōna	Singulāris	Plurālis
1	sum (я є)	sumus (ми є)
2	es	estis
3	est	sunt

Imperfectum

Persōna	Singulāris	Plurālis
1	eram (я був)	erāmus (ми були)
2	eras	erātis
3	erat	erant

Futūrum primum

Persona	Singularis	Pluralis
1	ero (я буду)	erīmus (ми будемо)

2	eris	erītis
3	erit	erunt

Наказовий спосіб

Наказовий спосіб теперішнього часу має форми другої особи однини та множини.

1. Форму імператива 2 особи однини дієслів 1, 2 та 4 дієвідмін утворюють, відкинувши від неозначеної форми закінчення – **re**, тому вона уявляє собою чисту основу інфекта:

I дієвідміна

amā! – кохай!

II дієвідміна

vidē! – дивись!

IV дієвідміна

audi ! - слухай !

У дієслів III дієвідмини друга особа множини наказового способу утворюється шляхом додавання до основи інфекта голосної **-e**: **ag-e !** - роби!

2. Для утворення форми імператива 2 особи множини до основи інфекта додається закінчення **-te** :

I дієвідміна

amā -te ! - кохайте!

II дієвідміна

vidē-te ! - дивіться!

IV дієвідміна

audī-te ! - слухайте!

У дієслів III дієвідмини закінчення **-te** у 2 ос. мн. приєднується за допомогою поєднувальної голосної **-ī** : **ag-ī-te !** - робіть !

N.B. Дієслова III дієвідмини **dicēre** (говорити), **ducēre** (вести), **facēre** (робити) мають в другій особі однини чисту основу:

dic! (говори!), **duc!** (веди!), **fac!** (роби!)

Друга особа множини утворюється за загальним правилом:

dicite! (говоріть!), **ducite!** (ведіть!), **facite!** (робіть!)

Для вираження заборони в латинській мові вживається аналітична форма, яка складається із слів **noli** (sing.) або **nolite** (plur.), які є формами наказового способу неправильного дієслова **nolo** (не бажаю) та інфінітива основного дієслова :

Sing.: **noli ignorāre!** - не зневажай! **noli tacēre!** - не мовчи!

noli vetāre! - не забороняй!

Plur.: **nolīte ignorāre!** – не зневажайте! **nolīte tacēre!** – не мовчіть !
nolīte vetāre! - не забороняйте!

Наказовий спосіб майбутнього часу має форми другої і третьої особи однини та множини.

Друга і третя особа однини утворюється шляхом додавання до основи інфекта закінчення **-to**, друга особа множини – **-tōte**, третя особа множини **-nto** (у IV дієвідміні **-unto**); у III дієвідміні ці закінчення приєднуються за допомогою голосних **-i** або **-u**:

accusāre, 1 — звинувачувати

<i>Persōna</i>	<i>Singulāris</i>
2	accusāto! - ти повинен звинувачувати
3	accusāto! - він повинен звинувачувати
<i>Persōna</i>	<i>Plurālis</i>
2	accusatōte! - ви повинні звинувачувати
3	accusanto! - вони повинні звинувачувати

defendēre, 3 — захищати

<i>Persōna</i>	<i>Singulāris</i>
2	defendīto! - ти повинен захищати
3	defendīto! - він повинен захищати
<i>Persona</i>	<i>Plurālis</i>
2	defenditōte! - ви повинні захищати
3	defendunto! - вони повинні захищати

audīre, 4 — слухати

<i>Persōna</i>	<i>Singulāris</i>
2	audīto! - ти повинен слухати
3	audīto! - він повинен слухати
<i>Persōna</i>	<i>Plurālis</i>
2	auditōte! - ви повинні слухати
3	audiunto! - вони повинні слухати

esse — бути

<i>Persōna</i>	<i>Singulāris</i>
2	esto! - хай ти будеш!
3	esto! – хай він буде!
<i>Persōna</i>	<i>Plurālis</i>
2	estōte! - будьте!
3	sunto! - хай вони будуть!

Наказовий спосіб часто вживається в джерелах римського права:

Testes estōte! Будьте свідками!

Testamentum fac! Склади заповіт!

ВПРАВИ

1. Визначте дієвідміну дієслова за формою інфінітива:

Domāre (підкорювати), possidēre (володіти), sedēre (сидіти), citāre (викликати свідків), convenīre (пред'являти позов), notāre (відзначати), tradēre (передавати), sentīre (відчувати), litigāre (сперечатися, судитися), dāre (давати).

2. Визначте дієвідміну, знайдіть в словнику значення наступних дієслів. Запам'ятайте їх:

Accusāre, condemnāre, vetāre, habēre, vidēre, respondēre, debēre, cavēre, absolvēre, vendēre, emēre, agēre, constituēre, facēre, punīre, finīre, audīre.

3. Визначте час, особу та число наступних дієслів. Перекладіть їх українською мовою:

Veto, accūsas, condemnat, habēmus, vidētis, respondent, debeo, caves, absolvīmus, vendēbat, emebāmus, agīmus, constituam, facies, puniētis, finiēbant, finīmus, audiunt, erant, sunt, erīmus.

4. Провідмініуйте наступні дієслова в Praesens indicativi activi. Утворіть форми наказового способу теперішнього і майбутнього часу:

Occupāre (займати), dāre (давати), legēre (читати, збирати), ducēre (вести), dicēre (говорити), facēre (робити), delēre (руйнувати), sentīre (відчувати).

5. Провідмініуйте дієслова *occupāre, dāre, legēre* в Praesens indicativi passivi. Перекладіть форми українською мовою.

6. Випишіть із словника інфінітиви дієслів III дієвідміни (10 слів).

7. Випишіть із словника 10 дієслів II дієвідміни. Замість цифр напишіть повну форму інфінітива.

8. Випишіть із словника 10 дієслів I дієвідміни. Напишіть повну форму інфінітива, підкресліть основу інфекта.

9. Провідмініуйте дієслова *respondēre, agēre, finīre* в Imperfectum indicativi activi та в Imperfectum indicativi passivi. Перекладіть форми українською мовою на 3 особу однини та множини.

10. Провідмініуйте наступні дієслова: *emēre, vendēre, vetāre* в Futurum primum indicativi activi і в Futurum primum indicativi passivi. Перекладіть українською мовою форми першої особи множини.

11. Провідмініуйте наступні дієслова в Praesens, Imperfectum та Futurum primum indicativi activi та indicativi passivi:

Condemno, 1 (засуджувати), invenio, 4 (знаходити), ago, 3 (робити, діяти).

12. Визначте латинську основу наступних слів:

Нота, дата, кредо, вето, консул, госпіталь, делікт, колони, петіторний, посесорний, асесор, спонсор, сервіс, дебітор, кредитор, акція, цензор, цитаційний (закон), акредитив, кондемнація.

13. Перекладіть

1. Veto. 2. Credo. 3. Cogito, ergo sum. (*Carth.*) 4. Dum spiro, spero. (*Cic.*) 5. Qui tacet, consentit. 6. Qui quaerit, repērit. 7. Cum tacent, clamant. (*Cic.*) 8. Vivēre est cogitāre. (*Cic.*) 9. Vivēre est militāre. (*Sen.*) 10. Dicēre non est facēre. 11. Condemnat. 12. Accusāto! 13. Es! 14. Este! 15. Erit et esto. 16. Sentis, video.

17. Finio. 18. Finīmus. 19. Servio. 20. Servi! 21. Hora fugit. 22. Nota bene! (N.b.!)
23. Qui scribit, bis legit. 24. Do, ut des. 25. Hoc age! 26. Non olet! 27. Dicere pro
et contra. 28. Nemo debet. 29. Defendere et vindicare. 30. Vide supra! 31. Divide
et impere! 32. Senatus habetur. 33. Vendere et emere. 34. Vendi et emi. 35. Iubere
aut vetare. 36. Defendere et defendi. 37. Ego respondeo, tu interrogas. 38. Fide, sed
cui, vide. 39. Destruam et aedificabo. (*Nero*) 40. Tollere aut derogare. 41. Ut
salutas, ita salutaris. 42. Ait praetor: "Si non habebunt advocatum, ego dabo".
43. Spondes centum dare? – Spondeo. 44. Noli nocere! (*Hipp.*) 45. Mucius
Scaevola erat duumvir et praetor. 46. Hospes, salve! – Hospes, solve! 47. Agricola
agrum colit. 48. Noli errare!

ПРИКМЕТНИК

NOMEN ADIECTIVUM

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ПРИКМЕТНИКІВ

Прикметники в латинській мові, як і іменники, мають граматичні категорії роду (*masculinum, femininum, neutrum*), числа (*singularis et pluralis*) та відмінка (*nominativus, genetivus etc.*).

Латинські прикметники поділяються на дві великі групи: до першої групи належать прикметники I-II відмін, до другої – прикметники III відміни.

Прикметники першої групи мають такі родові закінчення:

чоловічий рід (m) -us, -er жіночий рід (f)-a середній рід (n)-um

Наприклад: *albus* – білий, *alba* – біла, *album* – біле, *niger* – чорний, *nigra* – чорна, *nigrum* – чорне.

NB! Більшість прикметників на -er втрачають -e- при відмінюванні (явище випадного голосного): *ruber* – червоний, *rubra* – червона, *rubrum* – червоне. Деякі прикметники зберігають -e- при відмінюванні: *asper* – грубий, *aspera* – груба, *asperum* – грубе. Зберігають -e- при відмінюванні також усі прикметники з кінцевим терміноелементом -fer «-носний»: *squamifer* – лусконосний, *squamifera* – лусконосна, *squamiferum* – лусконосне.

За родовими закінченнями прикметники 2-ї групи поділяються на три підгрупи:

1. Прикметники з трьома родовими закінченнями:

– er (m), – is (f), – e (n).

У словниках записуються у формі чоловічого роду із закінченнями жіночого та середнього родів називного відмінка однини.

Наприклад: *silvester, tris, tre* – лісовий, -a, -e

2. Прикметники з двома родовими закінченнями:

- is (m, f), - e (n).

До цієї групи відноситься більшість прикметників 2-ї групи. У словниках записуються форма чоловічого роду та жіночого родів називного відмінка однини та закінчення середнього роду.

Наприклад: vernalis, e – весняний, -a, -e

3. Прикметники з одним закінченням, однаковим для всіх трьох родів. В Nom. sing. вони закінчуються на : -r, -s, -x

Прикметники з одним закінченням записуються у словнику як іменники III відміни - повна форма називного відмінка однини і закінчення родового відмінка однини разом із частиною основи.

Наприклад: recens, ntis – свіжий, -a, -e

Основу прикметників з трьома і двома родовими закінченнями визначають шляхом відкидання закінчення - is у називному відмінку однини прикметника жіночого роду, напр.:

silvester, tris, tre silvestris основа silvestr-

vernalis, e vernalis основа vernal-

Основу прикметників з одним родовим закінченням визначають за родовим відмінком однини, відкинувши закінчення - is , напр.: recens, ntis recentis основа recent - .

Відмінювання прикметників 2-ї групи

Прикметники III відміни всіх трьох підгруп відмінюються як іменники голосного типу III відміни.

Зразки відмінювання прикметників III відміни

1. acer, acris, acre – гострий

Casus	Singularis			Pluralis	
	m	f	n	m, f	n
Nom.	acer	acris	acre	acres	acria
Gen.	acris	acris	acris	acrium	acrium
Dat.	acri	acri	acri	acribus	acribus
Acc.	acrem	acrem	acre	acres	acria
Abl.	acri	acri	acri	acribus	acribus

2. aequalis, e - рівний

Casus	Singularis	Pluralis
-------	------------	----------

	m	f	n	m	f	n
Nom.	aequalis		aequale	aequales		aequalia
Gen.	aequalis		aequalis	aequalium		aequalium
Dat.	aequali		aequali	aequalibus		aequalibus
Acc.	aequalem		aequale	aequales		aequalia
Abl.	aequali		aequali	aequalibus		aequalibus

3. simplex, icis - простий

	Singularis			Pluralis		
Casus	m	f	n	m	f	n
Nom.	simplex		simplex	simplices		simplicia
Gen.	simplicis		simplicis	simplicium		simplicium
Dat.	simplici		simplici	simplicibus		simplicibus
Acc.	simplicem		simplex	simplices		simplicia
Abl.	simplici		simplici	simplicibus		simplicibus

Родові закінчення латинських прикметників

Прикметники першої групи (I-II відміни)	Прикметники другої групи (III відміни)
m f n -us, -er -a -um II відміна I відміна II відміна	1) прикметники трьох закінчень: m f n -er -is -e 2) прикметники двох закінчень: m, f n -is -e 3) прикметники одного закінчення: m, f, n -r /-s /-x

Узгодження прикметників з іменниками.

У реченні прикметник виступає у ролі узгодженого означення. Він узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку.

Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, потрібно дотримуватись такої послідовності дій :

- 1) визначити граматичні форми (відмінок, число) іменника в українській мові;
- 2) визначити за словниковою формою рід іменника в латинській мові;
- 3) із словникової форми прикметника підібрати відповідну форму роду;
- 4) узгодити прикметник з іменником у роді, числі, відмінку;
- 5) перекласти словосполучення латинською мовою, поставивши на перше місце іменник.

Наприклад : Свіжий розчин - solutio recens

- 1) розчин – називний відмінок, однина; 2) solutio, onis, f - жіночий рід;
- 3) recens, ntis – recens;
- 4) recens;
- 5) solutio recens.

Ступені порівняння прикметників

Прикметники в латинській мові мають три ступені порівняння: позитивний (gradus positivus), вищий (gradus comparativus) і найвищий (gradus superlativus).

Позитивним ступенем порівняння вважається початкова форма прикметника.

Вищий ступінь утворюється приєднанням до основи прикметника суфікса -ior для чоловічого і жіночого роду і -ius - для середнього: longus “довгий” (основа long-) - longior “довший, довша”, longius “довше”; brevis “короткий” (основа brev-) - brevior “коротший, більш коротка”, brevius “коротше”.

Приклади:

Positivus		Comparativus
Nom. sing.	Gen. sing.	
altus високий	alti	altior більш високий, -a; вищий altius більш високе, вище
miser нещасливий	miseri	miserior більш нещасливий, -a; miserius більш нещасливе
pulcher красивий	pulchri	pulchrior більш красивий, -a; красивіший, -a pulchrius більш красиве, красивіше
celer швидкий	celeris	celerior більш швидкий, -a; швидкіший celerius більш швидке
facilis легкий	facilis	facilior більш легкий, -a; легкіший facilius більш легке
felix щасливий	felicis	felicior більш щасливий, -a; щасливіший felicius щасливіше

Прикметники у вищому ступені відмінюються за приголосним типом III відміни іменників.

Найвищий ступінь порівняння прикметників утворюється приєднанням до основи суфікса -issim- і родових закінчень -us (чол. р.), -a (жін. р.), -um (серед. р.): longus – longissimus, longissima, longissimum “найдовший (-a, -e)”, “довжелезний (-a, -e)”; brevis – brevissimus, brevissima, brevissimum “найкоротший (-a, -e)”.

Прикметники, що закінчуються в називному відмінку чоловічого роду на -er, утворюють найвищий ступінь додаючи до цієї форми суфікса -rim- і родові закінчення -us, -a, -um: miser - miserrimus, miserrima, miserrimum “найнещасніша (-a, -e)”; acer - acerrimus, acerrima, acerrimum “найгостріший (-a, -e)”.

Шість прикметників III відміни, що закінчуються на -ilis, утворюють найвищий ступінь за допомогою суфікса -lim- і закінчень -us, -a, -um:

facilis, e – “легкий” - facillimus, a, um “найлегша, найлегший”
 difficilis, e – “важкий” - difficillimus, a, um “найважчий”
 similis, e – “схожий” - simillimus, a, um “самий схожий”
 dissimilis, e – “несхожий” - dissimillimus, a, um “самий несхожий”
 humilis, e – “низький” - humillimus, a, um “найнижчий”
 gracilis, e – “стрункий” - gracillimus, a, um “самий стрункий”.

Решта прикметники на -ilis утворюють найвищий ступінь за загальним правилом на -issimus, наприклад: utilis, e “корисний” – utilissimus, a, um “найкорисніший (-a, -e)”.

П’ять прикметників утворюють ступені порівняння від різних основ (подібно до того, як в українській мові: хороший – кращий, поганий – гірший):

Позитивний ступінь	Вищий ступінь	Найвищий ступінь
bonus, a, um хороший	melior, melius кращий	optimus, a, um найкращий
malus, a, um поганий	peior, peius найгірший	pessimus, a, um найгірший
magnus, a, um великий	maior, maius більший	maximus, a, um найбільший
parvus, a, um маленький	minor, minus менший	minimus, a, um найменший
multi, ae, a багато	plures, plura більш численні	plurimi, ae, a найбільш численний

Від латинських ступенів порівняння прикметників в українській мові утворені слова: maior – “майор”, “мажор”; maximus – “максимум”, “максимальний”; minor, minus – “мінор” (музичний лад) і “мінус” (математичний знак); minimum – “мінімум”, “мінімальний”, melior – “меліорація” (поліпшення ґрунту); optimus – “оптиміст”, “оптимальний”, pessimus – “песимізм”, “песиміст”.

Вправи

1. Випишіть зі словника 3 прикметники першої та другої відміни, третьої відміни всіх трьох груп та позначте їх основу.

2. Провідмініуйте словосполучення:

Femīna Romāna – римська жінка; dolus malus – злий намір; iudicium publicum – народний суд; furtum manifestum – явна крадіжка; incōla liber – вільний житель, culpa mea – моя провина, ager privatus – приватна земля.

3. Визначте тип відміни прикметників, утворіть порівняльний та найвищий ступінь порівняння: latus, a, um “широкий”; novus, a, um “новий”; gratus, a, um “приємний”; tener, era, erum “ніжний”; integer, gra, grum “цілий”; pulcher, chra, chrum “красивий”; celeber, bris, bre “відомий”; celer, eris, ere “швидкий”, prudens, ntis “благоразумний”; gravis, e “важкий”, levis, e “легкий”; fortis, e “хоробрий”; ingens, ntis “величезний”; utilis, e “корисний”; gracilis, e “витончений”; dives, itis “багатий”; simplex, icis “простий”.

4. Знайдіть і підкресліть усі прикметники, визначте їх ступінь порівняння.

1. Omne initium difficile est. 2. Forma terrae rotunda est. 3. Dura lex, sed lex. 4. Aeterna est clarorum virorum memoria. 5. Veritas – temporis filia. 6. Magna est inter homines linguarum varietas. 7. Gloria umbra virtutis est. 8. Repetitio est mater studiorum. 9. Civis ius sacrum est. 10. Omnis ars imitatio est naturae. 11. Sociale animal est homo. 12. Omnis definitio in iure civili periculosa est. 13. Via recta brevissima est. 14. Roma veterrima urbs parva erat. 15. Lingua celeris est, mens celerior. 16. Libertas, leges et pax sunt optima dona. 17. Cicero omnium oratorum celeberrimus est. 18. Nihil est veritatis luce dulcius. 19. Exempla praeceptis utiliora sunt. 20. Patriae fumus igni alieno luculentior.

5. Перекладіть:

1. Arbiter noster Marcus Tullius est vir laboriosus et iustus. 2. Omnia mea mecum porto. 3. Sibi bene facit, qui bene facit amico. 4. Pax vobiscum. 5. Reus culpam suam negat. 6. Defendunt patriam suam. 7. Vade mecum. 8. Cognosce te ipsum. 9. Non mihi solum vivo, sed etiam patriae. 10. Culpa tua lata est. 11. Si amicus meus

es, tui amici mei sunt. 12. De tuo facto cavere debes. 13. Ego tibi, tu mihi. 14. Scientia nobis lucet sicut stella in via. 15. Qui non est nobiscum, adversus nos est. 16. Suum cuique. 17. Socii mei socius, meus socius non est. 18. Noli me tangere. 19. Meus filius servit tibi et tuus filius mihi. 20. Si vos valetis, bene est, ego valeo. 21. Habent sua fata libelli. 22. Marcus servus meus liber esto.

6. Узгодьте прикметники, наведені у дужках, з іменниками:

gutta, ae f – крапля	
fluxus, us m течія	(magnus, a, um – великий)
alveus, i m – русло	
romum, i n – плід	
pena, ae f – плавець	(parvus, a, um – маленький)
dolus, i m – хитрість, омана	
dominus, i m – господар	
femina, ae f – жінка	(primus, a, um – перший)
subsidium, i n – допомога	
liber, libri m – книга	
fons, fontis m – джерело	(utilis, e – корисний)
vita, ae f – життя	

7. Перекладіть латинською мовою:

Кримінальна справа, нове місто, нещасний раб, хороший суддя, хоробрий воїн, швидкий кінь, красива жінка, корисне мистецтво, громадянська свобода, небезпечний мир, сурове обмеження, стара людина, вічна пам'ять.

8. Визначте ступінь порівняння прикметників:

Altior, longius, medius, minimus, optimus, similis, tenuis, humilior, luteus, altius, maximus, longissimus, simplicior, brevissimus, rostratus, pinguis.

ЧИСЛІВНИК NUMERALIA

У латинській мові числівники поділяються на чотири розряди:

- 1) кількісні (відповідають на питання скільки?);
- 2) порядкові (відповідають на питання котрий? який?);
- 3) розділові (відповідають на питання по скільки?);
- 4) прислівникові (відповідають на питання скільки разів?).

Цифри		Кількісн і	Порядкові	Розділові	Прислівникові
арабськ і	римськ і				
1	I	unus, a, um один, -a, -e	primus, a, um перший, -a, -e	singuli, ae, a по одному	semel один раз
2	II	duo, duae, duo	secundus, a, um	bini, ae, a	bis
3	III	tres, tria	tertius, a, um	terni, ae, a	ter
4	IV	quattuor	quartus, a, um	quaterni, ae, a	quater
5	V	quinque	quintus, a, um	quini, ae, a	quinqies
6	VI	sex	sextus, a, um	seni, ae, a	sexies
7	VII	septem	septimus, a, um	septeni, ae, a	septies
8	VIII	octo	octavus, a, um	octoni, ae, a	octies
9	IX	novem	nonus, a, um	noveni, ae, a	novies
10	X	decem	decimus, a, um	deni, ae, a	decies

Складні кількісні числівники другого десятка від 11 до 17 утворюються шляхом додавання до основи назв одиниць закінчення -decim:

11 – undecim (un-us + decim)

12 – duodecim (duo + decim) і т.д.

Складні числівники, в яких останньою цифрою є цифра 8 або 9 (18, 19, 28, 29 і т.д.), утворюються за принципом віднімання назви двох або однієї одиниць від назви наступного десятка:

18 – duo-de-viginti – від двадцяти два

19 – un-de-viginti – від двадцяти один

28 – duo-de-triginta – від тридцяти два.

Усі десятки (крім 20) мають закінчення -ginta:

20 – viginti

30 – triginta

40 – quadraginta.

Цифри		Кількісні	Порядкові
арабськ і	римськ і		
11	XI	undecim	undecimus, a, um
12	XII	duodecim	duodecim, a, um
13	XIII	tredecim	tertius decimus
14	XIV	quattuordecim	quartus decimus
15	XV	quindecim	quintus decimus
16	XVI	sedecim	sextus decimus
17	XVII	septendecim	septimus decimus
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesimus, a, um
19	XIX	undeviginti	undevicesimus, a, um
20	XX	viginti	vicesimus, a, um
30	XXX	triginta	tricesimus, a, um
40	XL	quadraginta	quadragesimus, a, um
50	L	quingaginta	quingagesimus, a, um
60	LX	sexaginta	sexagesimus, a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesimus, a, um
80	LXXX	octoginta	octogagesimus, a, um

90	XC	nonaginta	octogesimus, a, um
100	C	centum	nonagesimus, a, um
500	D	quingenti	centesimus, a, um
1000	M	mille	quingentesimus, a, um
			millesimus, a, um

Складені числівники від 21 до 99 можуть виражатися двома способами:

1) на першому місці позначається число десятків, а потім число одиниць:

21 – viginti unus, 45 – quadraginta quinque;

2) на першому місці ставиться число одиниць, а потім число десятків, що приєднується сполучником et – іl:

21 – unus et viginti, 45 – quinque et quadraginta.

У тризначних і багатозначних числах спочатку ставляться числа більшого розряду, а потім меншого (без сполучника): 164 – centum sexaginta quattuor.

Порядкові числівники (десятки і сотні) утворюються за допомогою суфікса -esim і родових закінчень -us, -a, -um:

vicesimus, a, um – двадцятий.

Розділові числівники в латинській мові мають форму множини і перекладаються кількісним числівником із прийменником по: singuli, ae, a – по одному, по одній.

Римські цифри

Існує сім основних знаків для позначення римських цифр:

I – 1 X – 10 C – 100 M – 1000 V – 5 L – 50 D – 500

Для позначення всіх інших чисел використовують комбінації цих знаків: шляхом додавання справа (для збільшення числа) або зліва (для зменшення числа). Шляхом зменшення записуються всі четвірки та дев'ятки, решта чисел записується шляхом збільшення:

2 – II (I + I) 9 – IX (X – I) 400 – CD (D – C)

7 – VII (V + I + I) 600 – DC (D + C) 1100 – MC (M + C).

Вправи

1. Провідмініяйте: unus liber «одна книга», duae feminae «дві жінки», tres menses «три місяці».

2. Напишіть латинською кількісні та порядкові числівники: 41, 58, 179, 326, 732, 1614, 1985. **Напишіть латиною (словами):** в 1239 році, в 1671 році, в 1758 році, в 1995 році.

3. Перекладіть на латинську мову, погоджуючи числівники з іменниками: один флот, два табори, три хлопчика, сім днів, десять книг, дванадцять місяців, двісті громадян, тисяча учнів, три тисячі рабів.

4. Перекладіть на українську мову:

1. Annos numerabant Romani ab anno Urbis conditae, qui annus fuit ante aeram nostram septingentesimus quinquagesimus tertius. 2. Romani tria bella cum Carthaginiensibus gesserunt: primum bellum ab anno ducenteshmo sexagesimo quarto usque ad ducenteshmo quadragessimum primum; secundum – ab anno ducenteshmo duodevicesimo usque ad ducenteshmum secundum. Anno post pax facta est. Bellum tertium ab anno centesimo undequinquagesimo usque ad centesimum quadragessimum sextum gestum est. 3. In legione Romana decem erant cohortes, in cohorte tres manipuli, in manipulo duae centuriae: primo centuria centum milites habebat (unde centuria appellabatur), deinde modo quinquaginta. 4. Anno ab Urbe condita trecentesimo tertio Leges duodecim tabularum editae sunt, quae nunc quoque fons omnis publici privatique sunt iuris. 5. Nemo potest dominis pariter servire duobus. 6. Duos qui sequitur lepores, neutrum capit. 7. Duarum civitatum civis esse nostro iure nemo potest. 8. Testis oculatus pluris est, quam auditi decem. 9. Duas uxores eodem tempore habere non licet.

5. Вкажіть, від яких латинських числівників утворені слова: унія, унікальний, примат, дуалізм, дует, тріо, терція, кварта, квартет, квінтет, секстет, октава, дециметр, сантиметр, центурія, центнер, цент, відсоток, тріумвірат.

Процесуальні терміни і вирази

Acta emendare – внести виправлення в протокол

Actio intenditur – позов подається

Actionem denegare – відмовити в прийнятті позовної заяви

Ad acta – до справи

Album iudicum – список суддів

Audire querelam – вислухати скаргу

Causa cadere – програти справу

Causam dicere – захищати (ся) на суді

Causam discere – вивчати справу

Causam vincere – виграти справу

De plano – не вносячи в засідання

Diem eximere – скасувати засідання

Eradere albo advocatrum – виключити зі складу адвокатури

Exponere rem – викласти обставини справи

In custodiam dare – взяти під варту

In tabellas referre – занести в протокол

Iudicium disturbare – порушити порядок судового засідання

Libellus accusatorius – обвинувальний висновок

Libellum concipere – скласти заяву

L. s., Locus signi – місце печатки

Medicina forensis – судова медицина

Reicere iudicem – відвести суддю

Remove officio – відсторонити від посади

Repudiare officium – відмовитися від посади

Reus, i m – відповідач, підсудний

Reo absente – за відсутності відповідача

Sententia absolutoria – виправдальний вирок

Sententiam ferre – винести рішення

Sine provocatione – без права оскарження

Tabularium, i n – архів

Tabella quaestionis – протокол допиту

Testes citare – викликати свідків

Testes interrogare – допитувати свідків

Словник крилатих фраз

1. Qui scribit, bis legit	1. Хто пише, той читає двічі
2. Veto	2. Заборона
3. Credo	3. Світогляд, переконання
4. Cogita, ergo sum	4. Я думаю, значить я існую
5. Otium post negotium	5. Відпочинок після роботи
6. Ab ovo	6. Від яйця (з початку)
7. Ex libris	7. З книг (книжковий знак)
8. Errare humanum est	8. Людині властиво помилятися
9. Per aspera ad astra	9. Через терни до зірок
10. Aut cum scuto, aut in scuto	10. Або зі щитом, або на щиті
11. Aquila non captat muscas	11. Орел не ловить мушок
12. Mala herba cito crescit	12. Погана трава швидко росте
13. Omnia mea mecum porto	13. Все своє ношу з собою
14. Alter ego	14. Друге я
15. Si vis amari, ama!	15. Якщо хочеш бути коханим, люби!
16. Tertium non datur	16. Третього не дано
17. Verum amicum pecunia non parabis	17. Вірного друга за гроші не купиш
18. Ut salutas, ita salutaberis	18. Як згукнеться, так і відгукнеться
19. Omnia mutabantur, mutantur et mutabuntur	19. Все змінювалося, змінюється і буде змінюватися
20. Verba docent, exempla trahunt	20. Слова навчають, приклади захоплюють
21. Sic transit gloria mundi	21. Так проходить мирська слава
22. Qui seminat mala, metet mala	22. Зло посієш, зло пожнеш
23. Amicus plato, sed magis amica veritas	23. Платон мені друг, але істина дорожча

24. Arbor mala, mala, mala	24. Яблуко від яблуні недалеко падає
25. Si vis pacem, para bellum	25. Хочеш миру - готуйся до війни
26. Si vis pacem, para pacem	26. Хочеш миру - готуйся до миру
27. Mens sana in corpore sano	27. В здоровому тілі здоровий дух
28. Alma mater (про ЗВО)	28. Мати - годувальниця
29. In vino veritas	29. Істина у вині
30. Honores mutant mores	30. Почесті змінюють звичаї
31. Munero hostium non munera sunt	31. Подарунки ворогів не подарунки
32. O, tempora! O, mores! (Cic)	32. О часи, о звичаї!
33. Quod licet Iovi, non licet bovi	33. Що дозволено Юпітеру, то не дозволено бичу
34. Ars longa, vita brevis est	34. Мистецтво вічне, життя коротке
35. Sero venientibus ossa	35. Тим, хто запізнився - кістки.
36. Citius, altius, fortius	36. Швидше, вище, сильніше
37. Veni, vidi, vici	37. Прийшов, побачив, переміг (Цезар)
38. Domus propria - domus optima	38. Свій будинок - найкращий. В гостях добре, а вдома краще.
39. Manus manum lavat	39. Рука руку мие
40. Natura incipit, ars derigit, usus perficit	40. Природа починає, наука поправляє, досвід завершує
41. Oculis, non minibus	41. Очима, але не руками
42. Verus amicus cognoscitur amore, more, ore, re	42. Друг пізнається в любові, у звичці, розмові і справі.

Список літератури

1. Жулай С. Т., Куварова Е. К. Латинський язык для студентів-юристів: Учеб. Пособие. – 3-е изд. перераб.и доп. – К.: МАУП, 2003. – 264 С.
2. Литвинов В. Д. Латинсько-український словник / В.Д. Литвинов. – К.: Українські пропілеї, 1998. – 712 с.
3. Литвинов В. Д., Скорина Л. П. Латинська мова: підручник для вузів / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – К. Вища школа, 1990. – 247 с.
4. Ревак Н. Г., Сулим В. Т. Латинська мова (для неспеціальних факультетів) 2-ге вид., виправлене і доповнене. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 415 с. Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/84/>.
5. Рибачок С. М. Латинська мова для студентів-юристів: Навчальне видання. – Тернопіль, 2006. – 218 с.
6. Сафроняк О.В., Волощук В.М, Волощук М.В. Латинська мова : підручник / О.В.Сафроняк, В. М. Волощук, М. В. Волощук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка , 2015.– 457 с.
7. Семілетко В. І., Столбецька С. Б. Латинська мова : підручник / В.І.Семілетко, С.Б.Столбецька . – Біла Церква, БДАУ, 2002 – 160 с.
8. Сенів М. Г., Скорина Л. П., Постова Н. С. PORTA ANTIQUA: Підручник з латинської мови для учнів гуманітарних коледжів, ліцеїв, гімназій / За ред. М. А. Собуцького. – К.: СІНТО, 1994.- 272 с.
9. Скорина Л. П., Чуракова Л. П. Латинська мова для юристів: Підручник. – К.: Аттіка, 2009. – 416 с.
10. Сторчова Т. В. Латинська мова: підручник / Т. В. Сторчова, Ж. Г. Гуменюк. - К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. - 512 с

Додаткова:

11. Бугрій С. В. Методичні рекомендації з вивчення дисципліни “Латинська мова”. [Електроний ресурс]: http://elibrary.donnue.edu.ua/1341/1/Buhrii_manual_8_11_2018.pdf

12. Гриценко С. П. Латинська мова й основи римського права: Навчальний посібник. – К. Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.
13. Кислюк О. І. Курс латинської мови / О. І. Кислюк. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2002. – 144 с.
14. Корж Н. Г., Луцька Ф. Й. Із скарбниці античної мудрості - К., 1994.
15. Косович О. Латинська мова. Фрагменти з римського права. – Тернопіль: ТАНГ, 2003. – 28 с.
16. Латинські вирази. Латинсько-український словник. Навчальні матеріали з латинської мови / Упоряд. Я.В. Пузиренко. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2000. – 60 с.
17. Латинські прислів'я та приказки / Перекл. з латинської, упоряд. Ю. Цимбалюка; вступ. слово Й. Кобова. – К.: Дніпро, 1987. – 256 с.
18. Латинсько-український словник: 10 тисяч найуживаніших латинських слів з максимальним відтворенням їхніх значень українською мовою / В. Д. Литвинов. – К.: Українські пропілеї, 1998. – 709 с.
19. Литвинов В. Д., Скорина Л. П. 500 крилатих висловів. Тексти. Латинсько-український словник. - К., 1993
20. Оленич Р. М., Оленич І. Р., Чернюх Б. В. Латинська мова: Навч. посібн / Р.М. Оленич, І.Р. Оленич, Б. В. Чернюх - Вид. 2-ге, виправл. і доповн. - Львів: Світ, 2008. – 472с.:іл.
21. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я та приказки. – К. 1989.
22. Цимбалюк Ю. В., Краковецька Г. В. Крилаті латинські вислови. – К.: Вища школа, 1976. – 191 с.
23. Ad usum cotidianum. Латинські прислів'я з історико-філологічним коментарем: навч.-метод. Посібник / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 24 с.
24. Grammatica Latina : Теор. частина : навч посібник. / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 60 с.

25. Exercitia Latina : навч.-метод. посібник. Практична частина / Укл. Г.М. Загайська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 32 с.

Інформаційні ресурси

26. Уроки: Латинську – українську. Режим доступу : <http://www.internetpolyglot.com/ukrainian/lessons-ln-uk>.

27. Латинська мова в Україні (історичний екскурс). Режим доступу: http://b-ko.com/book_21_glava_65_%D0%92%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82_2.html

28. Українська латиномовна література. Режим доступу: <http://medievist.org.ua/>. 7

29. <http://iuscivile.com/>

30. <http://www.uniroma1.it/>

31. <http://www.dptromano.unina.it/>

32. <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/>

33. <http://ephemeris.alcuinus.net/>.

34. Образование личных форм глагола. [Електроний ресурс]: <https://alia-lingua.info/verbum-m.s>

35. Латинские (римские) цифры. [Електроний ресурс]: <https://na5ballov.pro/cifr.html>

36. Латинська мова. [Електроний ресурс]: <http://studentus.net/book/6-latinska-mova.html>

37. Прикметники. Латинська мова. [Електроний ресурс]: <http://college.zsmu.edu.ua/upload/distance%20learning-2/MS/1/LATUN1.pdf>